

Filozofia neopozytywizmu

Autor tekstu: **Daniel Krzewiński**

Filozofia neopozytywizmu jest szczególnym poglądem na poznanie i filozofię, a także na zespół postulatów na temat sposobu uprawiania nauki. Jej korzenie sięgają do starożytności (Protagoras, epikurejczycy), jednak za głównych jej prekursorów uważa się G. Berkeleygo, D. Hume'a, J. St. Mill'a, E. Macha i R. Avenarius'a. W niektórych kwestiach neopozytywiści XX w. tylko częściowo zmienili rezultaty, do jakich doszli angielscy empiryści XVIII w.. Ogólne założenia i nastawienie badawcze neopozytywistów wywarły duży wpływ na rozwój polskiej filozofii okresu międzywojennego, a w konsekwencji także na lata powojenne.

Pozytywizm jako ruch umysłowy zapoczątkowany został przez A. Comte'a (1798-1857). Stał on na stanowisku, że nauka powinna się ograniczać do opisu faktów oraz, że jej przedmiotem może być tylko to, co podlega doświadczeniu. Comte sformułował koncepcję poznania opartą na naukach szczegółowych, podkreślał też praktyczny charakter ludzkiej wiedzy. Nauka, jego zdaniem, może odpowiadać jedynie na pytania „jak”, a nie na pytania „dlaczego”. Filozofia natomiast powinna ustalać ogólne prawidłowości, z wyłączeniem takich zagadnień, jak przyczynowość, celowość czy istota rzeczy. Dotychczasowa filozofia nie była dyscypliną naukową i nie mieściła się w klasyfikacji nauk Comte'a. Rolę filozofii pełnić miała socjologia, wolna od „metafizycznych” obciążeń. Ruch zapoczątkowany przez Comte'a znalazł w okresie późniejszym wielu naśladowców i kontynuatorów, takich jak J. Bentham, J. St. Mill, H. Spencer, E. Mach, R. Avenarius. Wielu z nich sprowadzało wiedzę do rozważań teoriopoznawczych. Typowym przykładem takiego postępowania był empiriokrytycyzm (Mach, Avenarius), usiłujący wzniesić się „ponad” przeciwieństwo materializmu i idealizmu. Według empiriokrytyków jedyną rzeczywistością dostępną poznaniu są psychofizyczne „elementy”, które mają charakter neutralny, nie są ani fizyczne ani psychiczne. Jedynym źródłem poznania jest doświadczenie, traktowane przez empiriokrytyków jako doznanie podmiotowe. O przyczynach tych doznań, tzn. przedmiotach świata obiektywnego, przedstawiciele tego kierunku nie wspominają wcale. Odrodzenie pozytywizmu pod nazwą „empiryzmu logicznego” lub neopozytywizmu nastąpiło w latach 20-tych XX wieku. Jedną z przyczyn tego zjawiska była błędna interpretacja faktu, że mikroobiekty nie są dostępne bezpośredniej obserwacji. Wielu ludzi skłaniało to do wniosku, że cząstki elementarne nie istnieją obiektywnie, lecz są tylko „produktem teorii”. Inną przyczyną tego stanu rzeczy było powstanie geometrii nieeuklidesowych, które, w istocie rzeczy, potwierdzały jedynie niewyczerpalność przestrzennych charakterystyk materii, tylko w przybliżeniu odwzorowanych przez systemy dedukcyjne. Neopozytywiści byli zdania, że jest to świadectwo „upadku” dotychczasowych pojęć geometrycznych lub też dowód czysto konwencjonalnego charakteru wyobrażeń, jakie obowiązywały na gruncie tej nauki.

Neopozytywizm może być dobrym przykładem tego, jak bardzo złożone są wpływy i powiązania między różnymi kierunkami współczesnej filozofii idealistycznej. Narodził się on w Wiedniu, gdzie na seminarium prowadzonym przez M. Schlicka powstało tzw. „Koło Wiedeńskie” (Wiener Kreis). Uczestnicy tego seminarium wydali w 1929 roku wspólny manifest pt. *Wissensachftliche Weltauffassung. Der Wiener Kreis*, ogłaszając narodziny nowej „filozofii naukowej”, która miała stanowić rewolucję w kulturze duchowej. Głównymi obok M. Schlicka, przedstawicielami neopozytywizmu są: R. Carnap, O. Neurath, F. Frank. Do tej grupy dołączyli berlińscy „naukowi empiryści” (m.in. H. Frank), oraz filozofowie brytyjscy, skandynawscy i amerykańscy (E. Nagel, Ch. Morris, W.V. Quine). Znaczną rolę w ukształtowaniu poglądów neopozytywistów odegrał L. Wittgenstein. Jego *Tractatus Logico-Philosophicus* (1922) bywa często określany jako „biblia neopozytywizmu”. Tezy Traktatu stanowiły podstawową broń filozofów „Koła Wiedeńskiego”, co widać bardzo wyraźnie w pracach Schlicka, Carnapa i innych. Na łamach czasopisma „*Erkenntnis*” ukazywały się ważne prace filozofów polskich (m.in. K. Ajdukiewicza), a polski logik A. Tarski przyczynił się (Problem prawdy w językach nauk dedukcyjnych) do modyfikacji stanowiska neopozytywistów.

Neopozytywizm jest odmianą neorealizmu angielskiego, zgodnie z którym źródłem naszej wiedzy, a zarazem przedmiotem badań naukowych jest doświadczenie zmysłowe. Realizm ten zapoczątkował J. E. Moore i był on kontynuowany przez B. Russella. Dla Moora filozofia była taką metodą analizy pojęć, która niczego nie zakłada. Może ona więc być uprawiana nawet wtedy, kiedy przedmiot jej badań nie istnieje. Russel natomiast zadanie filozofii upatrywał w badaniu takich zagadnień, które dotąd nie zostały przez nikogo rozstrzygnięte. Filozofia, jego zdaniem, nie ma być

Racjonalista.pl Strona 1 z 3

uogólnieniem nauk szczegółowych, lecz jedynie wstępem do naukowych badań wskazującym te problemy, którymi uczeni powinni się zająć. W rozwoju pozytywizmu rozróżnia się dwa etapy, logiczny i lingwistyczny. Przedmiotem neopozytywizmu logicznego, który rozwijał się do lat 30 -tych, była analiza formalna języka nauki, sprowadzająca się głównie do badania operacji logiczno-syntaktycznych. Bezpłodność formalistycznych procedur stała się jednak na tyle widoczna, że sami neopozytywiści zrozumieli dość szybko, że nie można ograniczać się do samych formalnych praw funkcjonowania języka. W coraz większym stopniu zaczęli interesować się zagadnieniami semantycznymi, tzn. zagadnieniami związanymi ze znaczeniem wyrażeń językowych. Przyczyną zmian, które doprowadziły do powstania neopozytywizmu lingwistycznego, były prace A. Tarskiego i C. Morrisa. Zwrócenie większej uwagi na języki naturalne było także wywołane zmianą dotychczasowego stanowiska L. Wittgensteina (Dociekania filozoficzne), oraz działalnością B. Russella i stworzenie przez niego koncepcji języka jako gry. W okresie neopozytywizmu lingwistycznego panowało przekonanie, że języki naturalne zawierają w sobie wszystkie problemy filozoficzne. Chociaż neopozytywistów obowiązywała maksymalna ścisłość logiczna, dość często zmieniali oni swoje poglądy, nawet jeżeli chodzi o sprawy podstawowe.

Jedną z cech neopozytywizmu był tzw. empiryzm logiczny, który sprowadzał się do tezy, że poznanie i wiedza opierają się na doświadczeniu. „Doświadczenie” było jednak przez przedstawicieli tego kierunku rozumiane inaczej, niż na terenie filozofii materialistycznej, neopozytywiści rozpatrywali je tylko od strony jego psychicznej formy, z pominięciem stosunku do świata obiektywnego, a więc i do istniejących stosunków społecznych. Wyjściowe zdania empiryczne rozumiane były przez nich w sposób rozmaity, raz jako odnoszące się do zjawisk (nie do rzeczy), to znów jako dotyczące stanów świadomości, a więc subiektywistycznie. Neopozytywiści dzielili nauki na realne i formalne. Zadanie pierwszych polega na formułowaniu hipotez i zdań ogólnych, a wszystkie zdania tych nauk powinny być sprawdzone za pomocą tzw. zdań protokolarnych. Sądy formułowane przez nauki realne mają charakter syntetyczny, tzn. dostarczają nowych informacji o świecie. Natomiast nauki formalne nie dostarczają żadnych informacji o świecie, ich sądy mają charakter analityczny, lub też są tautologiami. Carnap w pewnym okresie stał na stanowisku, że każdy wniosek logiczny jest tautologią, tzn. mówi to samo co przesłanki, tylko, że w innej formie językowej. Ponieważ filozofia zawiera takie twierdzenia, których nie da się weryfikować empirycznie, neopozytywiści stali na stanowisku, że twierdzenia te nie posiadają żadnej treści i należy je traktować jako bezsensowne. Tym samym usuwali oni ze sfery nauki wszelkie światopoglądowe uogólnienia oraz teorie normatywne. Podkreślali on bardzo mocno, że filozofia, jeśli ma być nauką, musi ograniczać się do analizy języka nauki. Pragnąc doprowadzić naukę do jedności, neopozytywiści dążyli do stworzenia jednolitego języka wszystkich dyscyplin. Doszli oni do przekonania, że takim językiem jest język fizyki. Przekonanie, że pojęcia wszystkich nauk dadzą się sprowadzić do tego układu pojęć, który wytworzyła fizyka i że ten właśnie układ jest najlepszy, nazywano fizykalizmem. Z faktu, że neopozytywiści w pewnym okresie głosili fizykalizm, nie można wnosić że stali oni na gruncie materializmu. Fizykalizm był traktowany przez nich jedynie jako zmiana języka.

Neopozytywizm jako kierunek filozoficzny przyczynił się do rozwoju niektórych działów logiki, do zaostrenia krytycyzmu i wymogów naukowych, jakie stawiano teoriom. Przedstawiciele tego kierunku wnieśli swój wkład w rozwój badań nad językiem i jego antynomiami. Przez swoją jednorodność i skrajność wywoływali jednak słuszne sprzeciwy z różnych stron. Neopozytywistyczne konstrukcje pojęciowe, szczególnie w ostatnim okresie rozwoju, cechuje eklektyzm, którym próbuje się przesłonić chwiejność stanowiska. Broniąc idealizmu filozoficznego neopozytywizm fetyszyzował dane zmysłowe i absolutyzował formalną analizę języka jako metodę badań filozoficznych. Przyczynił się także do tego, że w wielu kręgach negowane było teoretyczne i metodologiczne znaczenie przeciwieństwa między materializmem i idealizmem. Jedną ze sprzeczności tego kierunku polegała na tym, że ujmował on zjawiska świata zewnętrznego, bez uwzględniania podmiotowej strony procesu poznawczego. Błędny wydaje się założenie Wittgensteina, że zagadnienia filozoficzne mają swe źródło w niewłaściwym posługiwaniu się językiem. Jeżeli pierwsi pozytywiści traktowali podstawowe zagadnienia filozoficzne jako problem, którego nie da się rozwiązać i jeżeli empirykrytycy stali na stanowisku, że zagadnienie to zostało wyeliminowane przez teorię neutralnych „elementów”, to neopozytywiści uważają, że podstawowy problem filozoficzny, jako pozbawiony sensu naukowego, jest pseudoproblemem.

Bibliografia:

Comte	A.,	Rozprawa o duchu filozofii pozytywnej,	Warszawa	2009,
Geymonat	L.,	Filozofia a filozofia nauki,	Warszawa	1966,
Miś	A.,	Filozofia współczesna: główne nurty,	warszawa	1966,

Tatarkiewicz W., Historia filozofii, T. I. — III, Warszawa 2002,
Wittgenstein L. Dociekania filozoficzne, 2008,
Tenże, Tractatus logico-philosophicus, Warszawa 1970,

Daniel Krzewiński

Ur. 1982 w Brzegu. Magister historii Uniwersytetu Opolskiego. Pasjonat i badacz historii filozofii. Główny krąg jego zainteresowań skupia się wokół filozofii XIX i XX wieku, a także kwestii ontologicznych i filozofii religii.

[Strona www autora](#)

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 17-02-2010)

[Oryginał..](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,7150) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,7150>)

Contents Copyright © 2000-2010 Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2010 Michał Przech

Autorem portalu Racjonalista.pl jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.
Właścicielami portalu są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane

w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tego portalu i jakiegokolwiek jego części.

Wszystkie strony tego portalu, wliczając w to strukturę katalogów, skrypty oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tego portalu oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tego portalu i nie korzystać z jego zasobów.

Informacje zawarte na tym portalu przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów portalu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na portalu. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych portalu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl